

ARNAVUTLUK'TAKİ BEKTAŞI TEKKELERİ

Bektashi Lodges In Albania

Fatma Ahsen TURAN*

Öz

Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'u fethi XIV. yüzyılda başlamış ve XV. yüzyılın ikinci yarısında tamamlanmıştır. Osmanlı'nın Balkanlarda varlık göstermesinde kolonizatör Türk dervişleri adını verdiğimiz İslam'ı öğreten ve yayan dervişlerin rolü çok önemlidir. Gönüllerin de fethini gerçekleştiren bu dervişler Balkanlardaki nüfusun İslam'ı kabulünde ve Balkanların Osmanlı tarafından fethinde etkili olmuştur. Balkanlarda muhtelif tarikatlar kendilerine muhatap bulmuştur. Balkanların önemli bir coğrafi bölümü olan Arnavutluk'ta bulunan tarikatlardan Bektaşilik 17. Yüzyıldan itibaren dikkate değer bir önem kazanmıştır. Bektaşiliğin Arnavutluk'ta varlık gösterdiği andan itibaren tekkeler inşa edilmiştir. Ancak bugün bu tekkelerin sayısı kimi yıkıldığı, kimi başka isimlerle anıldığı için tam olarak bilinmemektedir. Luan Afmataj, 2009'da hazırladığı tezde 6 dedeliğe bağlı 65 tekkeden bahsetmektedir.

Bektaşi tekkeleri Arnavut milli hareketinin fikrî alt yapısını da oluşturmuştur. Bu sebepten dolayı Arnavut milliyetçiliğinin merkezleri haline gelmiştir. Milli bir karakter sergileyen Bektaşiler, Arnavutların bağımsızlığında önemli rol oynamıştır.

Bildirimizde Arnavutluk'taki Bektaşi tekkelerinin genel profili verildikten sonra Bektaşi tekkeleri ile ilgili çalışmalar için öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Arnavutluk, Bektaşilik, Bektaşi Tekkeleri

Abstract

The conquest of Albania by the Ottoman Empire began in XIV. century and was completed at the second half of XV. century. The role of dervishes, whom we call colonizer Turkish

dervishes in the existence of Ottoman Empire in Balkans and who taught and spread Islam, is very important. These dervishes, who also conquered the heart of people, were efficient in the acceptance of Islam by the population in Balkans and the conquest of the Balkans by the Ottoman Empire. Various cults in Balkans found themselves answered. Bektashism, one of the cults in Albania, which is the important geographical part of Balkans, gained a considerable value beginning from 17th century. Lodges were constructed since the time Bektashism made its presence felt in Albania. However, the number of these lodges are not exactly known today as some of them were ruined, some others are known with other names. Luan Afmataj talks about 65 lodges belonging to 6 ancestors on the thesis prepared in 2009.

Bektashi lodges established the intellectual infrastructure of the Albanian national movement as well. Therefore, they became the centers of Albanian nationalism. Bektashi supporters, who exhibited a national stance, played an important role in the independence of Albanians.

The general profile of Bektashi lodges in Albania shall be given on our declaration, then recommendations for the studies related to Bektashi lodges shall be presented.

Key words: Balkans, Albania, Bektashism, Bektashi lodges

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye, aturan@gazi.edu.tr

1. Giriş

Balkanlarda Osmanlıların uyguladığı çeşitli iskân ve fetih politikalarının yanında, bölge topraklarının ve yerli halkın gönül kapılarının kilidinin Osmanlılara açılmasında, tarikatlar ve tekkeler son derece önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu tarikat ehilleri, Balkanlardaki Osmanlı fetihleri öncesinde yerli ahaliyle ilk ve en önemli teması sağlamıştır (Ural,2015:130). Tasavvuf ve tarikat faaliyetleri Osmanlı fetihlerinden önce başlamasına rağmen yoğunlaşması ve yayılması Osmanlı dönemindeydir. Bu faaliyetlerin Balkan coğrafyasındaki gücümüz açısından önemi büyüktür. Ahmet Yaşar Ocak'ın (2000:47) “bu büyük imparatorluğun ideolojisinin siyasal ve idari kurumsallaşmasının, kültürünün temelini İslam oluşturur” tespiti de durumun izahı için önem arz eder.

Bu önemli ve büyük coğrafyada Nakşibendi, Mevlevi, Kadiri, Rifai, Halveti ve özellikle Bektaşî gibi tarikatlar de yayılmış ve bunun neticesinde tarih boyunca sayısını kesin olarak bilmediğimiz tekke ve türbeler de inşa edilmiştir (Çelik, 2013:147). Tekkeler, buldukları coğrafyada özellikle ilim, kültür, sanat, edebiyat, musiki, mimari, süsleme, askerî, ziraat, toplumsal dayanışma gibi pek çok alanda hizmet yapmış kurumlardır (Cibik-Umaroğulları,2017:462).

Balkanlar'da başta Sarı Saltık¹ olmak üzere birçok Türkmen dervişinin hizmeti Balkanların maddî, manevî iklimi açısından önem arz etmiştir.

Sarı Saltuk, Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, cengâverliği ve velayeti ile daha yaşarken efsanevî bir şahsiyet haline gelen bir Türk kahramanıdır (Yüce, 1987:20-100; Akalın, 1994:360). Metin İzzeti ve Otyakmaz (2017:30) “Kruja'da halk arasında Sarı Saltık, Hacı Bektaş-i Veli tarafından Balkanlar'ı fethetme ile vazifeli derviş ve asker olarak tanınır. Bu sebeple Kruja halkı Sarı Saltık'ı Bektaşî olarak tanımakta ve sahip çıkmaktadır.”demektedir.

Saltıknâme'ye göre “Kalliakra (Bulgaristan), Babadağı (Romanya), Blagay (Hersek), Ohri (Makedonya), Kruja (Akçahisar / Arnavutluk), Rumelifeneri (İstanbul), Babaeski (Edirne), Bor (Niğde), Diyarbakır, Tunceli ve İznik'te türbe ve makamları bulunmaktadır (Kiel, 2009: 149'den alıntılan İzzeti ve Otyakmaz, 2017:30).

Sarı Saltuk'un bu türbelerinden biri de Kruja şehrine bakan dik bir yamacın zirvesinde bir mağara girişine yapılmıştır (Fot.1). Halk arasında bu

türbenin Sarı Saltık'a ait olduğu inancı hakimdir. Dağın tepesinde, yaklaşık 600 metre yüksekte, türbe ve tekke bulunmaktadır. Bu mekâna 'Sarı Saltık Tepesi' de denmektedir.

Fot.1 Sarı Saltuk Türbesi

Tekkenin girişinde Sarı Saltık'a bir sevgi saygı tezahürü olarak nitelendirilebileceğimiz Sarı Saltık Heykeli bulunmaktadır (Fot.2).

Fot.2 Sarı Saltuk Türbesi ve Heykeli

Sarı Saltık'a ait olduğu söylenen kabir, gri mermer ile kapalıdır (Fot.3 Sarı Saltuk'un mezarı) Buraya merdivenlerle inilir. Merdivenlerin sonunda

Sarı Saltık'ı ziyaret edenlerin mum ya da fitil yaktıkları küçük bir yer mevcuttur (Fot.4).

Fot.3 Sarı Saltık'un Mezarı

Fot.4 Mum yakılan yer

14 Ağustos-14 Eylül arası her yıl "Sarı Saltık Günleri" burada kutlanılmaktadır (İzzeti ve Otyakmaz, 2017:36). Sarı Saltık ismi etrafında pek çok anlatı, inanç ve ritüel vücut bulmuştur.

Sarı Saltık'ın devamında, XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın başında yaşayan Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli), Otman Baba, Akyazılı Sultan, Demir Baba, Ali Koç Baba, Gül Baba gibi dervişler düşüncenin Balkanlar'daki gelişimini sağlamışlardır (Kökel, 43-117).

Arnavutluk'taki Bektaşiliğin tanınması ve yayılması Hasluck'a göre XVIII. Yüzyıldan itibaren başlar. Birge de 1933 yılında yaptığı bir Arnavutluk gezisinden hareketle de Kruja şehrinde Murteza Baba zaviyesi ve Hacı Yahya Baba zaviyelerinin içerisinde yer alan mezar taşlarından yola çıkarak Bektâşilik'in 1700'lü yıllara kadar gittiği yorumunu yapar (Birge, 2008:70-71'den alıntılan Maden, 2013:147.).

Arnavutların dinî,siyasi ve kültür hayatında Bektaşiliğin önemli rolü vardır. Bektaşi tekkeleri Arnavut milli hareketinin fikrî alt yapısını oluşturmuştur. Bu sebepten dolayı da Arnavut milliyetçiliğinin merkezleri haline gelmiş. Milli bir karakter sergileyen Bektaşiler, Arnavutların bağımsızlığında önemli rol oynamıştır.

Arnavutluk Milli Yeniden Doğuş Hareketi'nin başlattığı 1830 yılından Arnavutluk'un bağımsızlığına (1912) kadarki süreç zarfında Bektaşilerin bu harekete devamlı destek verdikleri görülmektedir (Maden, 2013:171) Bir yandan Arnavutça eğitim vererek insanların milli şuurlarını uyandırmaya çalışan Arnavutluk Bektaşileri, öbür yandan tekkelerini milli çeteler için siper olarak kullanmışlardır. “Perpjekja” dergisi 2005 yılında “ Bektaşilerin rolü olmasaydı, Milli Hareket bu kadar etkili olamazdı” diye yazmıştır (Grameno, 1959: 218-224'ten alıntılan Afmataj, 2009: 63). Bu sebeple Baba Alushi, Baba, Abedin, Baba Hüseyin, Baba Şaban, Baba Ali ve Baba Ahmet Turanî gibi pek çok Bektaşi, Milli Hareketin önemli şahsiyetleri arasında zikredilmektedirler (Hysi,2006:155'ten alıntılan Afmataj, 2009:64) Bektaşilerin de desteğiyle 1912 yılında Arnavut bağımsızlık hareketi hedefine ulaşmıştır. Avlonyalı Ekrem, Arnavutluk'un bağımsızlık hareketinde Bektaşi tekkelerinin büyük desteği olduğunu belirtir (Avlonyalı Ekrem, 2012'den alıntılan Doğan-Garan, 2013:443).

“Bilinmeyen Arnavutluk” adlı eserinde Yılmaz Çetiner (1996: 6569) Arnavutluk'ta Bektaşilere gösterilen saygıyı ve müsamahadan bahseder. Hükümet tarafından desteklenen Bektaşi tekkelerinden vergi dahi alınmamaktadır. Bektaşiler de hükümete olan bağlılıklarını her fırsatta dile getirmektedir (Çetiner, 1996: 69'dan alıntılan Doğan-Garan,2013:444).

1920 yılında Luşna’da toplanan bir dini kongrede, Arnavutluk’taki dört dini ekol (Sünnî, Bektaşî, Ortodoks, Katolik), devlet tarafından resmen tanınarak müstakil birer cemaat olarak kabul edilmiştir. Hatta İzeti’nin ifadesine göre müstakil birer dini birlik olarak kabul edilmiştir (İzeti, 2005:523; Acar,2017:5). Arnavutluk’ta 1921 yılında yapılan kongrede yeni idari yapı şekillenmiştir. 1929 yılında Türkiye’de tekke ve zaviyelerin kapatılmasını izleyen süreçte, üçüncü Bektaşî kongresi ile birlikte bu bağımsızlık gerçekleşmiştir.

1929 yılından itibaren ruhani özerklik kazanan Bektaşiler, Arnavutluk Müslümanlarının lideri konumuna gelmişlerdir. Tarikatın teşkilatı, merkezi Tiran şehrinde bulunan “Büyük Dede”de ve bunun altında bulunan merkezler, dedeler, dervişler, muhiplerden ve âşıklardan meydana gelmektedir (Popovic, 1995: 30).

Türkiye’den gelen Niyazi Dede Baba, tekkenin başına geçirilmiş ve en üst makam olan Başdedelik makamının Arnavutluk’a intikali kararı alınmıştır. Bu karar 1930 yılında Arnavutluk kralı tarafından da onaylanmıştır (Bilge, 1991: III, 383). Arnavutluk’ta Bektaşilik güçlenmiş ve yeni bir statü kazanmıştır. Bu durum kendilerini tüm dünya Bektaşiliğinin merkezi olarak görmelerine vesile olmuştur. Niyazi Dede Baba’nın da Arnavutluk’a gelmesi bu meşruiyet zeminini pekiştirmiştir (Acar,2017:5).

Bektaşilik ve Bektaşî tekkeleri bütün Arnavutluk’ta ama özellikle güney Arnavutluk’ta yaygındır. Arnavutluk’ta Bektaşî tekkeleri varlığı ile ilgili çok farklı tarihler ve bilgiler verilmiştir (Hasluck, 1929: II/587-592; Birge, 1965:71). Evliyâ Çelebi, Arnavutluk’ta Bektaşî tekkelerinin, Pogradets ve Elbasan’da olduğunu söyler. Arnavutluk’ta hemen hemen her şehirde en az birer Bektaşî tekkesi bulunmakta idi (Çelik,2013:147; Kaleshi,1967:88). Hasluck’un kaydettiğine göre de Bektaşiler Arnavutluk’ta en eski Bektaşî tekkesi olarak Gyeres ile Kulmak arasında Tomor Dağı’nın yamaçlarında kurulan tekkeyi kabul etmektedirler (Hasluck,1929:548 den alıntılan Öngören, 2006:348) Yine Hasluck, Balım Sultan zamanında Martaneş’in dağlık bölgesinde de bir tekke yaptırıldığını kaydeder (Hasluck,1929:551’den alıntılan Öngören, 2006:348). XVII. yüzyılın ikinci yarısında Avlonya Tekkesi de sosyal nizam için önem teşkil etmiştir. Arnavutlar arasında Bektaşiliğin yaygınlaşmasında tarihi bir önemi olan Asım Baba Tekkesi de 1780 yılında Ergiri’de kurulmuştu (Maden, 2013:147). Vlora’nın güneydoğusunda 7 km. uzaklıkta bulunan Sinan Paşa/ Kanina tekkesi Osmanlıların son döneminde faaliyet gös-

teren en eski tekke olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Evliya Çelebi tarafından bir Bektaşî tekkesi olarak zikredilen tek tekkedir (Afmataj, 2009'dan alıntılayan Aslan, 2016:99).

Bytyçi'ye göre 1930 yılında Arnavutluk'ta 260 Bektâşî tekkesi bulunmaktaydı (Bytyçi, :194-195). Nathalie Clayer de L'Albanie, pays des derviches: Les ordres mystiques musulmans en Albanie O. l'époque pas/ottomane (1990) adlı eserinde Arnavutluk'ta tespit ettiği Bektaşî tekkelerinin mekânı, kurucusu, kurulduğu tarih, bağlı olduğu merkez tekke, şeyh ve derviş sayısından bahsetmiştir. Clayer'in bu çalışmasında 99 Bektaşî tekkesi mevcuttur. Avni Lala da "2011 den bu yana Bektaşîlerin dini lideri olan Edmund Brahimaj (Mondi Dede Baba) ın söylediği ve Dünya Bektâşî Merkezi'nin internet sayfasında yazıldığı kadarıyla Arnavutluk'taki tekke sayısı 163'tür, demektir. Edmund Brahimaj, kendisi ile yapılan mülakatta "Bugüne kadar 114 tekke ve türbe yenilendi. Bugün, bu merkezler, eğitim merkezleri hâline gelmiştir. Buralar hac yeri hâline gelmiştir. Bugün, Tomor Dağı'nda Abaz Ali Türbesi'nde (Fot.5-6) yüz binlerce insan her yıl ibadetlerini yapmaktadır." demektedir (Seçer-Seloğlu,2010:418). Arnavutluk'taki Bektâşî tekkelerinin sayısının, yıkılanlar ve bazı tekkelerin birden fazla sayılmasıyla 156 civarında olduğu söylenmektedir

Ancak Luan Afmataj 2009'da hazırladığı tezde 6 dedeliğe bağlı 60 tekkeden bahseder. Reşat Öngören de (2006) çalışmasında tespit ettiği 63 Bektaşî tekkesi hakkında bilgi verir.

Lala (2015:115) tekkelerin sayısının tam olarak tespit edilememesinin üç sebebi olabilir. İlki, aynı tekkenin farklı isimlerle anılmasıdır ve bu devrin tekkelerin sayısının çok çıkmasına neden olmaktadır. İkincisi, tarihte inşa edilen fakat günümüzde fiilen mevcut olmayan tekkelerin söz konusu olmasıdır. Üçüncüsü ise aynı tekkenin farklı bölgelerde gösterildiği veya benzer telaffuzla anılanların listeye dâhil edildiği durumlar söz konusudur, demektir. Bektaşî tekkelerinin büyük bir kısmı günümüze kadar varlığını sürdürmemiş, zaman içinde ya harap olmuş veya savaşlar sırasında yıkılmıştır. Bugün Arnavutluk'ta ismi Bektaşî kaynaklarında geçmekte olan ancak nerede olduğu bilinmeyen tekkeler de mevcuttur (Afmataj, 2009:98). Agim Tereziu da (2005:73) "16. Yüzyılda Arnavutluk'ta İslamın Yayılışı" adlı tezinde bugün Arnavutluk'ta aslı Bektaşî olmayan tekkeler de Bektaşî tekkesi olarak kullanılmaktadır, demektir.

Fot. 5 Tomor Dağı Abaz Ali Türbesi

Fot. 6 Tomor Dağı Abaz Ali Türbesi

Arnavutluk'taki Altı Dedelikler (Bektaşı Merkezleri) ve Tekkeleri

Afmataj (2009:98) Arnavutluk'taki altı dedeliğe bağlı Bektaşı Tekkelerinden bahseder.

2. Turan - Korça Dedeliği

Merkezi Turan Tekkesi'nde olan ve içine Korça ve Erseka şehirlerini alan Korça Dedeliği, babaların ve dervişlerin sayısı bakımından en büyüğüdür. Bir süre Dünya Bektaşılık Merkezi rolünü oynayan Turan tekkesinden başka şu tekkeler mevcuttur: a. Turan Tekkesi b. Leskovik Tekkesi c. Barmaş Tekkesi d. Starye Tekkesi e. Kreşova Tekkesi f. Çesareka Tekkesi g. Çatrom Tekkesi h. Melçan Tekkesi i. Kuçi Tekkesi j. Plase Tekkesi k. Vloçişti Tekkesi l. Vrercke Tekkesi m. Mazreke Tekkesi n. Erseka Tekkesi (Afmataj, 2009:98).

3. Ergiri Kasri Dedeliği

Gjirokaster, Tepelen, Sarande ve Kuçi bölgesini kapsayan Gjirokaster Dedeliği'nin merkezi Asım Baba tekkesi veya bir başka ismi Zalli tekkesidir. Bu Dedeliğe bağlı 12 “babalık” ve “dervişiye” vardır. Bölgede buluna diğer tekkeler şunlardır: a. Asım Baba tekkesi -Zalli Tekkesi b. Ştuf Tekkesi c. Kodra Tekkesi d. Melan Tekkesi e. Memaliay Tekkesi f. Turan Tekkesi, Tepedelen g. Bençe Tekkesi h. Matohasanay Tekkesi i. Koştan Tekkesi vb j. Kras Tekkesi k. Rabia Tekkesi l. Glava Tekkesi m. Komar Tekkesi n. Marica Tekkesi o. Fraşeri Tekkesi p. Gusmar Tekkesi q. Permet Tekkesi r. Ali Postivari Tekkesi s. Kiçoku Tekkesi t. Suka Tekkesi (Afmataj, 2009:98).

4. Prişte Dedeliği

Merkezi bir süre Berat'ta bulunan Skrapar şehrindeki Prişte Dedeliğinin merkezi, Prişte köyündeki Tahir Baba tekkesidir. Bu Dedelik Berat ve Permet bölgelerini kapsamaktadır. Burada Bektaşı tarihinde önemli dini merkezler bulunmaktadır. Bunlar; a. Prişte Tekkesi b. Velabişt Tekkesi c. Osmanzeze Tekkesi d. Plaşnik Tekkesi e. Terepela Tekkesi f. Lavdar Tekkesi g. Kulmak Tekkesi h. Blerime Tekkesi i. Kuçi Tekkesi j. Çemerika Tekkesi k. Backa Tekkesi (Afmataj, 2009:98).

5. Vlora Dedeliği

Vlora Dedeliğinin merkezi Frasher tekkesi iken, daha sonra merkezi Tepelene'nin Koshtan tekkesine geçti. Bu dedelik Vlora ve Fier bölgelerini

kapsamaktaydı. Ona bağlı tekkeler şunlardır: a. Kuzum Baba Tekkesi b. Golimbas Tekkesi c. Gorişt Tekkesi d. Çoruş Tekkesi e. Drizar Tekkesi f. Kute Tekkesi g. Kapay Tekkesi h. Greşice Tekkesi i. Lapulec Tekkesi (Afmataj, 2009:98).

6. Elbasan Dedeliği

Elbasan ve Gramsh bölgelerini içeren Elbasan Dedeliği'nin merkezi Xhafer Baba tekkesidir. Şehir içindeki Büyük Tekke, Shemberdhen Tekkesi ve Dushku Tekkesi gibi tekkeler, bu bölgenin en önemli tekkeleridir. a. Baba Muharem Tekkesi b. Baba Cemal Tekkesi c. Cefai Baba Tekkesi d. Duşku Tekkesi e. Şemberden Tekkesi (Afmataj, 2009:98).

7. Kruye Dedeliği

Kruye Dedeliğinin merkezi Fushe Kruye'deki tekkedir. Kruye, Durres, İşkodra ve Debre bölgelerini kapsayan bu Dedeliğe bağlı, en önemlisi Sarı Saltuk tekkesi olmak üzere 8 “Babalık” ve “dervişiye” vardır. a. Şemimi Tekkesi b. Sarı Saltuk Tekkesi c. Martaneş Tekkesi d. Blaca Tekkesi e. Bulciza Tekkesi (Afmataj, 2009:98).

Bu dini merkezlerinin yerleri zaman zaman farklı sebeplerden (siyasi, ekonomik) dolayı değişikliklere uğramıştır. Ancak yerleri değişmişse bile, Arnavutluk sınırları içinde Dedeliklerin sayısı her zaman altıdır.

Bektaşiliğin Merkezi veya “Büyük Dedelik” 1930 yılında **Salih Niyazi Dede** tarafından kurulmuştur. Daha önce Türkiye'deki Hacı Bektaş-ı Veli tekkesinin başında bulunan Arnavut asıllı Salih Niyazi Dede, Arnavutluk'a gelerek Dünya Bektaşilik Merkezini Tiran'da kurmuştur (Afmataj, 2009:9).

Fot. 7 Dünya Bektaşiler Merkezi

Arnavut dedeleri Tiran'da bir bina satın almışlar. Salih Niyazi Dede'nin idaresinde 1931'den itibaren hizmete açılan bina "Dünya Bektaşîler Merkezi" ismini almıştır (Fot.7-8). 1930'ların sonunda hem Bektaşîlerin hem de devletin yardımıyla, Tiran'ın dışında yeni bir bina inşa edilmeye başlanmış ve 1941 (İtalyanların işgali sırasında) yılında tamamlanmıştır. Salih Niyazi Dede'den sonra sırasıyla Ali Rıza Dede, Kamber Priştâ Baba, Cafer Sadık Permeti Dede, Abaz Hilmi Dede, Ahmed Müftar Dede, Fehmi Dede görev yapmıştır. Bektaşî Merkezi 1967'de kapanmış, 22 Mart 1990 yılında Komünizmin çökmesiyle tekrar hizmete başlamıştır (Afmataj, 2009:100). Büyük Dede makamında oturan 02.04.2011'de Dede Reshat Bardhi'nin ölümünden sonra yerine Baba Mondî görevi devralmıştır (Fot.9-10)

Fot. 8 Dünya Bektaşîler Merkezi

Fot.9 Dede Reshat Bardhi

Fot.10 Baba Mondi

Arnavutluk'taki Bektaşiliğin bir uzantısı da Detroit şehri yakınlarında Taylor kasabasında karşımıza çıkmaktadır. Arnavutluk'taki rejim sebebiyle inancını rahat bir şekilde yaşayamayacağına inanan Recep Ferdi Baba, (Fot. 12) 1944 yılının sonunda Arnavutluk'u terk etmiştir (Turan- Altun,2006:266). İtalya'da değişik mülteci kamplarında geçen dört

Fot.11 Recep Ferdi Baba

dört yıldan sonra Kahire'ye gitmiş ve burada hâlâ faaliyetlerini sürdüren Arnavut tekkesinde (Abdal Dergâhı) dört yıl geçirmiştir (Clayer, 2004: 241'den alıntılan Turan- Altun,2006:266).15 Mayıs 1954 yılında da Det-

roit-Taylor'da tekkesini hizmete açmıştır (Fot. 12). Bugün de Amerika'daki Bektaşilerin toplandığı bir merkez olarak fonksiyonlarını sürdürmektedir.

Fot.12 Detrot Bektaşı Tekkesi Arşi Baba, Frances Trix, F.A.Turan

Luan Aftamaj, Metin İzeti, Avni Lala, Adil Seyman ve Aziz Altı'nın Balkanlarla ilgili yaptıkları tez çalışmaları konu ile ilgili önemli ve değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Balkan Bektaşiliğinin bir cüzünü oluşturan Arnavutluk Bektaşiliği ve Bektaşı tekkeleri hakkında çok değerli çalışmalar yapılmasına rağmen tekke sayısı, isimleri ve özellikleri hakkında kesin ve teferruatlı bilgiye ulaşamadığımızı görmekteyiz.

Tekkelerin tespiti kadar bugün bu tekkelerin fonksiyonları, misyonu, tekkeler etrafında gelişen inanç ve ritüeller de önem arz etmektedir. Bu konuda yapılacak olan çalışmalarda alan çalışması yapılarak tekkelerin yerlerinin tespit edilmesinden sonra aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

1-Osmanlı ve Arnavutluk arşivindeki belgelerin, kayıtların tespiti ve deşifresi.

2-Tekkelerin geçmişten günümüze dini misyonu.

3-Tekkelerin günümüze kadar gelen inanç ve ritüeller açısından değerlendirilmesi.

Bu araştırma ve değerlendirmelerde disiplinlerarası çalışmak, tarih, din-

ler tarihi, ilahiyat, sosyoloji, halkbilimi, sanat tarihi uzmanlarını bir araya getirmek önem arz etmektedir. Ayrıca Balkan coğrafyasındaki Alevilik- Bektaşilik üzerine yapılan münferid çalışmaların da bir araya getirilerek konuya bir bütün olarak bakılması gerekmektedir.

Sonnotlar

1 Bknz geniş bilgi için Demir, Necati ve M. Dursun Erdem. (2013). Saltuknâme. İstanbul: UKID-Alioğlu Yayınları.

Demir, Necati. (2015). Sarı Saltık Gazi. İstanbul: Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kaynaklar

Acar Cafer (2017). “Arşiv Belgeleri Işığında Arnavutluk’ta Bektaşi Toplumu Başkanlığı’nın Hizmetleri 1886-1967” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/21

Afmataj Luan (2009). “Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi İstanbul.

Akalın, Şükrü Haluk (1987). *Rumeli’de Sarı Saltuk’un İzleri ve Ohri’deki Sveti Naum/Sarı Saltuk Ziyaretgahı*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana.

Aslan, Halide (2016). “Balkanlarda İslâm’ın Görünümlerinden Alevilik/Halvetilik”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, 7(1),DOI:10.1501/sbder_0000000111 89

Avlonyalı Ekrem Bey (2012) *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Birge, John K. (1965). *Dervişlerin Bektaşi Ocağı*, Londra.

Birge, J. Kingsley(1937). *The Bektashi Order of Dervishes*, London-Hartford.

Birge, John (2008). *Urdheri Bektashi i Derviseve*, (Arnavutça terc.), Urtesia Bektashiane, Tirane.

Bytyçi Enver (2005). *Shqiptaret Serbet dhe Greket*, Koha, Tirane.

Clayer, Nathalie (1990). *L’Albanie, pays des derviches: Les ordres mystiques musulmans en Albanie O. L’epoque pas/ottomane (1912-1967)*, Osteuro-

- pa-Instut der Freien Universitat Berlin~ Balkanologische Veröffentlichungen, Bant 17, Otto Harrasowitz-Wiesbaden. Berlin VI+505 s.
- Çetiner, Yılmaz (1966). *Bilinmeyen Arnavutluk*, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Demir, Necati ve M. Dursun Erdem. (2013). *Saltuknâme*. İstanbul: UKID-Alioğlu Yayınları.
- Demir, Necati. (2015). *Sarı Saltuk Gazi*. İstanbul: Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Doğan, Abide- Bahanur Garan (2013) “Anılara Yansıyan Yönleriyle Arnavutluk ve Arnavutlar” *VIII. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri* 25-28 Eylül 2013 Tiran, Bilkent Üniversitesi, Tiran Üniversitesi, Basım Yeri Ankara.
- Grameno, Mihal, (1959). *Kryengritja Shqiptare*, Tirane, s. 218-224.
- Hasluck, Frederick William (1929). *Christianity and Islam under the Sultans*, C. II, Oxford 1.
- Hasluck, Frederick William (1928). *Bektâşilik Tedkikleri*, ter. Râgıb Hulûsi, İstanbul.
- Hysi, Shyqyri (2006) *Histori e Komuniteteve Fetare Shqiptare*, Tirane s. 155.
- İzeti Metin,(2005) “Arnavutluk'ta Bektaşîlik”, *SDÜ İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu*, 1. 28-30 Eylül s. 523.
- İzeti, Metin.(2009). “Naim Bey Fraşeri'nin Bektaşîliği ve Düşüncesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 52, Ankara, s. 59-70.
- Kaleshi Hasan (1967). *Legjendat Shqiptare per Sari Saltukun, Perparimi*, Prishtine, 1967, nr. 1, s.88-90
- Kırel M. (2000). “Bektaşî Ocağının Arnavutluk'taki [1] Kuruluş Tarihine Dair Bir Not 1567-1568'de Kaydedilen Kruja'daki Sarı Saltuk Dede Ocağı” Çev. Çakır C. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 13:1-7.
- Kökel, Coşkun (2007). “Sarı Saltuk ve Balkanlarda Alevi Bektaşî Kültürü”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı 43, Ankara.
- Lala Avni (2015). “Arnavutluk'taki Bektaşî İnanç ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi” Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı (Doktora Tezi) Bursa

- Maden, Fahri (2013). *Arnavutluk'ta Bektaşilik ve Arnavutluk'un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşiler* T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı başkanlığı Avrasya E44/2 (141-176)
- Ocak, Ahmet Yaşar (2000). "Osmanlı İmparatorluğu ve İslam: Hipotezler ve Bir Perspektif Denemesi" *Uluslararası Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, 07-09 Nisan 1999 Konya*.
- Öngören Reşat (2006) "Arnavutluk'taki Tasavvuf Faaliyetlerinin Karakteri" İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma merkezi (Ircica) Balkanlar'da İslam Medeniyeti *II Milletlerarası Sempozyumu Tebligleri* 2003 Tiran, Arnavutluk, 4-7 Basım Yeri: İstanbul S 343-363.
- Popovic, A. (1995). *Balkanlarda İslam*, İstanbul : İnsan Yayınları, s.30.
- Seçer Sefa- Ayşegül Seloğlu (2010). "Bektaşî Babası Edmund Brhimaj'ın Balkanlarda Bektaşîliğin Geçmişi ve Bugünü Hakkındaki Görüşleri" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s 55
- Tereziu Agim (2005) "16. Yüzyılda Arnavutluk'ta İslamın Yayılışı" Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarih, Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Turan Fatma Ahsen, Altun İlknur (2006). "Hacı Bektaş Veli Geleneğinin Bir Uzantısı Olan Detroit'teki Arnavut Bektaşî Tekkesi", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* Güz sayı 40 s.265-276
- Ural Selçuk (2015). "Makedonya'nın İslamlaşmasında Bektaşî ve Halvetiliğin Katkısına Bir Örnek: Kırçova'da Bektaşî ve Halveti Tekkeleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 73 129-151.
- Yüce, Kemal (1987). *Saltukname'de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.